

RIMSKI NOVAC KOVAN POVODOM BITKE KOD MURSE 351. GODINE

Izvorni znanstveni rad

UDK 737.1(398 Mursa)

904:737.1(497.5 Osijek)“652”

Mr. sc. HERMINE GÖRICKE-LUKIĆ

Muzej Slavonije Osijek

Trg svetog Trojstva 6

HR – 31000 Osijek

U radu je obrađena skupina novca kovana u Sisciji i Sirmiju s prikazom pobjedničkog krunjenja vladara i natpisom HOC SIGNO VICTOR ERIS (U ovom ćeš znaku pobijediti). Novčane emisije ovoga tipa predstavljaju zanimljivu pojavu vezanu uz povijesna zbivanja i bitku kod Murse 351. godine. Razmatra se povijesna pozadina nastanka ovog tipa novca koja je u numizmatičkim katalozima zapostavljena i svedena na minimum. Naime, isticanje Konstantinovog navedenog gesla ne obilježava male stilske izmjene već veće, sadržajne promjene, koje možemo otkriti u imenima careva koji ga ističu, datumu i mjestu nastanka.

Muzej Slavonije u Osijeku posjeduje manju skupinu relativno rjeđeg rimskog brončanog novca, tipa *maiorina*, kovanih u Sisciji i Sirmiju s prikazom pobjedničkog krunjenja vladara i natpisom HOC SIGNO VICTOR ERIS - *U ovom ćeš znaku pobijediti*. Kao što je i u naslovu istaknuto, novčane emisije ovoga tipa predstavljaju za nas zanimljivu pojavu vezanu uz povijesna zbivanja i bitku kod Murse 351. g.

Naime 28. rujna 351. g. pod zidinama Murse, današnjega Donjega grada Osijeka, u žestokoj bitci rimski car *Konstancije II.* (337 - 361) uspio je pobijediti svoga suparnika *Magnencija* (350 - 353). Ova bitka, u kojoj je na obje strane palo preko 50.000 ljudi, bila je od velike važnosti za kasniji razvoj povijesnih događanja. U toj strašnoj bitci, u kojoj su, po riječima rimskoga povjesničara Eutropija utrošene neizmjerne rimske snage, uništena je glavnina rimske vojske, što se kasnije odrazilo na sve teže odbijanje barbarskih napada. Nije čudo da su ti događaji, koji si imali neobičan uvod i epilog, zaslugom mursijskoga biskupa Valensa rezultirali i prijevremenom prevagom arijanstva u kršćanstvu, izazvali pozornost povjesničara od kasne antike do danas (BULAT 1997: 75).

Na rjeđu zastupljenost ovoga novca u našim, a tako i u ostalim europskim muzejima svojevremeno je ukazao numizmatičar Georgije Orlov, koji ih je tipološki razvrstao na uzorku manje skupine novca iz bečkog Kunsthistorisches Museuma, Magyar Nemzeti Múzeuma u Budimpešti, Narodnog muzeja u Beogradu i vlastite zbirke (ORLOV 1967: 213-215).

Novac ovoga tipa numizmatičarima nije bio osobito poznat, iako ga početkom 18. st. opisuje A. Banduri, a također i J. Eckhel 1744. g. U prvom kataloškom

izdanju Cohena on se ne spominje, a u drugom 1888. g. opisan je bez kovničke oznake.

U novijoj literaturi, londonskim (RIC 8 1981: 344-345) i drugim katalozima novac je tipološki razvrstan, uz interpretaciju natpisa u kojem je istaknuta njegova kršćanska usmjerenost i simbolika, bez detaljnijeg tumačenja *reversnih kompozicijskih i povijesnih elemenata* nastanka, a koji nisu zanemarivi.

Ove emisije nastaju 350.-351. g. u intervalu prije bitke, te nakon bitke 351.-354. g. kojima su komemorirane pobjeda kod Murse i dovršetak borbe protiv Magnencija (10. kolovoza 353.). Nastaju tada i više nikada. Nastaju u najbližim kovnicama, Sisciji i Sirmiju u ograničenim emisijama i predstavljaju zapise turbulentnog razdoblja izazvanog istovremenim pokušajima nekolicine uzurpatora da preuzmu vlast u državi. Osim emisija Siscije i Sirmija isti reversni prikaz nalazimao jedino na rijetkim zlatnim emisijama Konstancija Gala kovanih u Thessalonici (RIC 8: 146).

Naime, kada je riječ o ovom tipu novca u numizmatičkim katalozima povijesna pozadina je zapostavljena i svedena na minimum.

Isticanje Konstantinovog navedenog gesla ne obilježava male stilske izmjene već veće, sadržajne promjene, koje možemo otkriti u imenima careva koji ga ističu, datumu i mjestu nastanka – kovanju, te datumu i mjestu ukopa – ostava iz Aljmaša, u kojoj je na našem području najzastupljeniji.

Uz navedeno geslo, uvođenjem novog ne tipičnog reversnog kompozicijskog prikaza - *pobjedničko krunjenje vladara*, koji ne znači tek preradbu postojećih tada krajnje tipiziranih reljefnih prikaza,

rađenih prema usvojenim reversnim obrascima, nastale su novčane emisije koje za nas imaju posebnu povijesnu vrijednost.

U zbirkama hrvatskih muzeja malo je zastupljen u odnosu na pojedine emisije toga vremena koje su kovane u milijunskim primjercima. Osobito su rijetki pojedinačni nalazi koji se svode na nekoliko desetina primjeraka.

U nešto većem broju nalazimo ga u osječkom muzeju i Arheološkom muzeju u Zagrebu zahvaljujući ostavi rimskog novca iz *Aljmaša* zakopanoj u ratnim okolnostima pred bitku kod Murse 351. g. Ostava je ostala neobjavljena, a otkrivena je 1903. g. u loncu s 3800 primjeraka brončanog novca Konstancija II., Konstanta, Vetranija, s reversnim natpisima: *Tel temp reparatio; Concordia militum; Hoc signo victor eris*. Ostava je uglavnom raspršena a njen manji dio otkupili su grof Ivan Drašković i Oskar Friml te darovali osječkom i zagrebačkom muzeju (71 kom.). Novac s natpisom *Hoc signo victor eris* u zagrebačkom muzeju zastupljen je s 30 – tak primjeraka.

Osječkom muzeju darovao je iz ostave 1904. g. Oskar Friml 146 primjeraka (inv. br. 8123-8269) među kojima je i 17 s prikazom pobjedničkog krunjenja vladara i natpisom *Hoc signo victor eris*, te veliki glineni vrč u kojem je novac bio pohranjen. Nažalost, Vetranijev novac iz ostave (inv. br. 8140-8143) danas nije moguće identificirati jer je početkom 20. st. izlučen i izmiješan s ostalim Vetranijevim novcem.

Natpis *Hoc signo victor eris* geslo je, koje se najčešće vezuje uz njegovog tvorca - cara Konstantina Velikog (306-337), iako se na njegovom novcu nikada ne pojavljuje. Međutim, na njegovom novcu uvedena je u trećem desetljeću 4. st. jedna novina - znak *labarum* s kristogramom, koji je u potpunosti zamijenio stari znak *vexillum*.

Geslo "Hoc signo victor eris" uz koje se stvorilo vjerovanje da doprinosi pobjedi, prvi put se pojavljuje tek na novcu njegovoga sina Konstancija II., Vetranija i cezara Konstancija Gala a u vezi s bitkom i pobjedom kod Murse 351. g.

Naime, iz djela kršćanskih pisaca poznate su legende o Konstantinu Velikom u vrijeme njegova boravka u Galiji, kada se caru ukazala vizija križa s geslom "U ovome ćeš znaku pobijediti" (EN TOYTO NIKA, Euseb., Hist. Eccl., IX,). i Vita Constantini I, 27.). U snu je također vidio *labarum* tj. *vexillum* – bojni barjak s križem (Eus., ib.), u predvečerje bitke kod Milvijskog mosta u kojoj je 28. listopada 312. g. porazio carskog suparnika Maksencija, objavio se križ na štitu (Lactantius, o.c., 44).

Car je doživjevši san uveo *labarum* (riječ galskog jezika) na dršci u obliku križa sa svilenim barjakom,

zlatnim nitima izvezenim, ukrašenim dragim kamenjem, na vrhu križa vijencem s Kristovim monogramom. Taj je barjak bio nošen gdje je strah bio najveći, a učestalo pobjeđivanje s njim, prema Euzebijusu, stvorilo je vjerovanje da doprinosi pobjedi. O tome nas izvješćuje Laktancije, suvremenik cara Konstantina te pisac Euzebije u svojoj povijesnoj biografiji Konstantina Velikog.

Zanimljiva je gotovo identična priča i o Konstancijevom videnju križa prije bitke, što je imalo najaviti pobjedu a koje se navodno dogodilo istodobno kad i čudesna pojava križa 7. svibnja 351. g. na istočnom nebu, dakle gotovo pet mjeseci prije bitke kod Murse. Naime, Konstancije se najkasnije od 350 – tih godina htio prikazati kao jedini pravi nasljednik Konstantina Velikoga, a ne sin koji stoji u očevoj sjeni (GRAČANIN 2003: 18-19).

Kršćansko tumačenje prema kojemu je Konstancije II. doživjevši viziju, postao pandan Konstantinu, dovelo je naposljetku i do predodžbe kako je borba između Konstancija i Magnencija bila ujedno i borba između kršćana i poganstva. Tako su se Konstancije i njegovi vojnici borili u znaku križa, a Magnencije i njegove čete uz potporu poganskih demona.

Konstantin I. je od donošenja Milanskog edikta do svoje smrti dao veliki doprinos kršćanskoj crkvi. Budući su se u Konstantinovo doba vodile mnoge i žučne vjerskopoličke borbe između raznih kršćanskih sekta, a dogmatičari imali političke tendencije (borba za unosnu biskupsku stolicu, npr.), Konstantin je katkada nastupao kao pozvani arbitar.

U ovom kontekstu u literaturi se često citira podatak da prije Konstantina Velikog nema rimskoga novca s kršćanskom simbolikom. Doista, najveća je Konstantinova zasluga na području ranokršćanske numizmatičke ikonografije bila, obilježavanje novca simbolom kršćanske pobjede – kristogramom, koji predstavlja i ostvarenje kršćanske umjetničko-simboličke zamisli.

Konstantinovi sinovi uvesti će dodatne promjene u ikonografiji i nominalnim vrijednostima, i to, carskoj titulaturi na aversima kada umjesto IMP(erator), kao opće pravilo kratica uvode D(OMINUS) N(oster), a koja se tek povremeno javljala još od Dioklecijana I.

Poprsja careva dobivaju umjesto lovorova vijenca i zrakaste krune, po jedan od dva tipa dijadema, biserni ili s rozetama.

Novčanom reformom 348. g. Konstancije II. i Konstantin uvode novu veću jedinicu brončanu *maiorinu*, promjenjive težine 4,54 g, a zatim 5,45 g. Promjenjivost težina najbolje ilustriraju primjerci iz naše skupine. Njeno kovanje obustavlja se oko 395. g. Istodobno se uvodi i njezina manja nominala, polovica *maiorine* -

centenionalis, težine 2,72 – 2,27 g. Carevi druge pol. 4. st. uvode najmanju nominalu *polucentenionalis*, koje u našoj skupini nisu zastupljene. Sve je ove nominale kovala i sisačka kovnica.

Iz prethodnih redaka koji su dodirnuti prikaz numizmatičke ikonografije konstantinske dinastije, valja istaknuti *tipološki pregled* novca na kojem se uvodi prikaz *pobjedničkog krunjenja* vladara koji predstavljaju temu ovoga rada te tijek i ishod bitke kod Murse.

U kataloškoj klasifikaciji, kronološkim slijedom predstavljeni su *pojedinačni nalazi* novca sa šireg područja rimske Murse (kat. br. 1- 19), a kao izdvojena cjelina je novac iz ostave iz Aljmaša (kat. br. 1- 14). Za novac iz obje skupine karakterističan je isti reversni kompozicijski prikaz - pobjedničko krunjenje vladara, te isti natpis HOC SIGNO VICTOR ERIS.

Brončani novac (kat. br. 1-17), promjera *maiorine*, cara Konstancija II. (337-361) zastupljen je među pojedinačnim nalazima sa 17 primjeraka od kojih je 15 kovano u 5 radionica kovnice u Sisciji a 2 primjerka u Sirmiju. Iz skupnog nalaza iz Aljmaša (kat. br. 1-11, 13, 14), svi su primjerci kovani u Sisciji.

Na aversnim prikazima ove emisije imaju poprje cara s dijedemom i plaštom, a u polju iza glave slovo A ili A sa zvijezdom ispred lica. Na reversnom prikazu car stoji u vojničkoj odori ulijevo, drži labarum i žezlo, a Viktorija ga kruni; u polju je slovo A, u odsječku SIS. Varijante su u svemu slične prethodnom, osim oznaka emisija u odsječku: ASIS, BSIS, GSIS, ΔSIS, €SIS.

Kovnica u Sirmiju bilježi prekid djelovanja do 351. g. a njeno ponovno otvaranje, gubitkom Siscije, započinje 351. Konstancijevim emisijama koje su dio kampanje protiv Magnencija. Naime, u kolovozu 350. g. Magnencije na juriš osvaja Sisciju, pritom je poharavši. Osoblje jedne siscijske *officinae* povučeno je i premješteno u kovnicu u Sirmiju koja započinje kovanje jednom officinom, oponašajući stil i tipologiju matične kovnice (RIC VIII: 382).

Paralelno, započinju emisije maiorina i cezara Konstancija Gala, njegovog bratića koji je u Sirmiju, prilikom pohoda protiv Magnencija, proglašen cezarem 15. 3. 351. g. Identično reversnim prikazima maiorina kako je već istaknuto započinje kovanje i njegovih zlatnih emisija (*solidi*) u kovnici u Thessalonici.

Novac cara Konstancija II. iz sirmijske kovnice (kat. br. 16-17) ima isti kompozicijski prikaz te u polju iza glave slovo A. Revers, isti reljefni prikaz, u polju III, u odsječku: zvijezda SIRM.

Brončani novac (kat. br. 18, 19) kovan za cezara Konstancija Gala (351–354), kovnice u Sirmiju, varijanta je u svemu slična prethodnom.

Vetranije (350.), zastupljen je s jednim primjerkom

(kat. br. 12) kovanim u Sisciji. Na aversu: portret vladara, lijevo u polju A, natpis: DN VETRANIO PF AVG. Revers, u odsječku: . ASIS zvijezda i navedeno geslo – najjasniji izraz Vetranijeve odanosti Konstantinu Velikom u očekivanju novijih trijumfa (RIC VIII: 344-345).

Već smo istaknuli, novac ove skupine ima isti reversni prikaz - *pobjedničko krunjenje* vladara uz natpis HOC SIGNO VICTOR ERIS. Zanimljiva je učestalost primjene ovog, tada već zaboravljenog, reversnog prikaza i njegovo ponovno uvrštavanje u ikonografiju konstantinske dinastije.

Naime, isti prikaz kovan u *slavu pobjede* susrećemo na Vespazijanovim zlatnicima rimske kovnice, datiranim reversnom legendom COS VIII u 77./78. g. Car u vojničkoj odjeći stoji oslanjajući se desnicom o koplje, u lijevoj s kratkim mačem (*parazonium*), a kruni ga Viktorija s palminom grančicom u ruci. Avers, IMP. CAESAR VESPASIANVS AVG (RIC 105).

Prikazana shema, ovjenčanog cara, moguće je unutar Vespazijanskih kovova usporediti s rijetkim tipom sestercija CONCORDIA SENATVI, gdje se u ulozi nositelja vijenca pojavljuje Genius Senata, u togi (RIC 418). Ovaj je tip reversa bio zapravo kreacija iz doba Galbe, a kombinacija s Viktorijom je pak na spomenutim zlatnicima prvi put opažena novina.

Mattingly pretpostavlja da se ovaj za Vespazijana stvoreni tip reversa može vezati za vojnički uspjeh koji je M. Ulpius Traianus ostvario u ratu protiv Parta kao *legatus Augusti pro praetore* provincije Sirije (WOYTEK 2005: 205).

Isti prikaz imamo na zlatniku iz 101./102. g. - COS III. Čini se da su kovanja s raznolikim varijantama reversa s Viktorijom naručena 102. godine u slavu Trajanovih vojnih uspjeha u Prvom dačkom ratu (101./102.). U ikonografskom pogledu prikaz je za Trajana s Vespazijanovog novca samo neznatno izmijenjen - preko lijeve careve podlaktice pada *paludamentum*.

Godine 103. u prvoj velikoj emisiji za Trajanovog petog konzulata i uz novo stečeno pobjedničko ime DACICVS, spomenuti je prikaz na denarima i dalje kovan (RIC 85). Na denaru sljedeće grupe kovova – SPQR OPTIMO PRINCIPI, prikaz je preuzet nepromijenjen.

Domicijanovi sesterciji od početka 85. g. (COS XI CENS POT) prikazuju redovito s *paludamentumom* frontalno stojeći lik koji u desnici drži svežanj munja a ljevicom se oslanja na koplje (BMC 372). Desno uz njega stoji Viktorija i kruni ga u dugoj odjeći, držeći u ljevici palminu granu. Ovaj tip reversa kovan je do kraja Domicijanove vladavine - COS XVII (RIC 415; BMC 476). Domicijan se pojavljuje na tom novcu – jednom

od najvažnijih od bojanih metala – dakle ne kao “car ratnik” s *parazoniumom* kao njegov otac, nego sa svežnjem Jupiterovih munja, odnosno s njegovim osobnim zaštitničkim božanstvom, Minervom.

Motiv pobjedničkog krunjenja vladara susreće se i u monumentalnoj umjetnosti Trajanova vremena. Tako je u Konstantinov slavoluk u Rimu ugrađen reljef s “adventus” prikazom, božicom Pobjede koja kao na reversima kruni cara Trajana (reljef potječe s Velikog Trajanovog friza na Trajanovog forumu).

Očito je da se sastavljač poruke u reversnoj preradbi prikaza koristio različitim primarnim izvorima koji su bili sačuvani i dostupni – *natpisom* konstantinovskog gesla i ukomponiranog ranijeg motiva *pobjedničkog krunjenja*.

Ukazujemo na pregled antičkih izvora (Eutropije, Sekst Aurelije Viktor, Julijan, Zosim, Sulpicije Sever, Filostorgius, Emilijan Marcelin i drugi) i literature (Gibbon, Katančić, Schaller, Kodrić) vezanih za bitku i događaje koji su joj prethodili i koji su joj dali epilog (BULAT 1997: 75). Odličan povijesni pregled bitke s njenim posljedicama nudi H. Gračanin, koji analizira izvorne podatke kasnoantičkih i bizantskih pisaca (GRAČANIN 2003: 9-27).

Oko pol. 4. st. Rimskim Carstvom, koje je još zahvaćalo prostor od Britanije na sjeverozapadu do Kavkaza na istoku, od ušća Rajne na sjeveru do Nilskih katarakta na jugu, ali se, razdirano unutarnjim suprotnostima, bližilo svom padu, vladali su sinovi Konstantina Velikog (BULAT 1997: 75).

Konstantin Veliki umro je u rujnu 337. g. i oporučno podijelio vlast u državi na svoja tri sina i dva nećaka, Dalmacija i Hanibalijana. Oporuka je pobijena, a nećaci smaknuti. Njegovi sinovi – *Konstantin II.* (337-340), *Konstant* (337-350) i *Konstancije II.* (337-361) dotada cezari, proglasili su se augustima i onemogućivši druge pretendente, u ljeto 338. g. u Sirmiumu međusobno podijelili Carstvo.

Tako je Konstancije II. dobio nadzor nad istočnim dijelom Carstva - Pont i Trakija s Carigradom, Konstant nad centralnim - Ilirik, a Konstantin II. nad zapadnim provincijama - sjeverozapadna Afrika. Sloga je kratko trajala.

Najstariji Konstantin II. započinje crkvenom raspravom i raskolom. U to vrijeme u istočnom dijelu države prevladava arijanstvo, a njihov je pristaša i Konstancije II. Brat Konstantin II. pokazao se protivnikom te sokolio otpor protiv arijanaca. Na isti je način Konstant rovario protiv Konstancija, no snašla ih je prijevka smrt (RABAR 1888: 228).

Nakon gotovo tri desetljeća neosporne vladavine opstanku konstantinske dinastije zaprijetio je prevrat do kojega je došlo u Galiji. Skupina zavjerenika, koju je

predvodio dvorski predstojnik privatnih carskih dobara (*comes rei privatae*) Marcelin, dala je 18. siječnja 350. g. u Augustodunu (Autun) carem proglasiti vojničkog komesa (*comes rei militaris*) barbarskoga podrijetla Magna Magnencija. Vladajući car na Zapadu Konstant, dočuvši na pobunu dok je bio u lovu u obližnjoj šumi, odlučio je pobjeći u Hispaniju, ali ga je na sjevernom rubu Pirineja, kod utvrde Helena, dostigao uzurpatorov zapovjednik Gajzon s četom odabranih vojnika i smaknuo (GRAČANIN 2003:10).

Opće nezadovoljstvo svrgnutom vlašću omogućilo je Magnenciju da se vrlo brzo učvrsti u Galiji, Britaniji i Hispaniji, a bio je priznat i u Numidiji u Africi. Potkraj veljače 350. g. u njegovim rukama nalazila se i Italija odakle je krenuo u daljnji prodor u Ilirik. Prilike su bile povoljne jer je jedini preživjeli zakoniti vladar Konstancije II. bio zauzet ratovanjem protiv Perzijanaca na Eufratu. No, Magnencijeve je planove osujetila nova uzurpacija koja se odigrala upravo u Iliriku (GRAČANIN 2003: 10).

U Iliriku posegne za vlašću već ostarjeli ilirički zapovjednik pješaštva *Vetranion* (350), koji se nakon Konstantove smrti priklonio Konstanciju II., a proglašen je carem 1. ožujka 350. g. u Mursi (Osijek). Izvori govore da je potjecao je iz Mezije i da se opismenio tek pod stare dane. Iako ambiciozan, za krunom je posegnuo na poticaj Konstantine sestre cara Konstancija II., udovice Hanibalijana, koja je živjela u Panoniji zajedno s rođakom Vulkanijem Rufinom, prefektom pretorija Ilirika (GRAČANIN 2003: 11).

Obaviješten o događajima u Iliriku Konstancije II. je Vetraniona priznao za suvladara, a priznanje je nenadano stiglo i od Magnencija koji se odlučio na ovaj potez kako bi dobio na vremenu i pripremio se za veliki sukob kojeg je planirao u ljeto 350. g.

Međutim, planove je spriječila nova uzurpacija - u Rimu se 3. lipnja 350. g. proglašava carem *Nepocijan*, Konstancijev bratić. Pobunu je ubrzo ugušio Marcelin začetnik Magnencijeva zacarenjenja. Konstancije II. je potaknuo rajnske Germane da provale u Galiju, što je stvaralo Magnenciju dodatne probleme (GRAČANIN 2003: 11).

U međuvremenu Konstancije je uspješno okončao obranu rimske Mezopotamije i krenuo iz Antiohije na zapad kroz Malu Aziju; 25. prosinca 350. g. ušao je u Serdiku (Sofija). Istoga se dana u glavnom gradu Dardanije Najsu (Niš), Vetranion odrekao krune a Vetranijeve čete pristupile Konstanciju.

U ljeto 351. g. Konstancije je pokrenuo ofenzivu iz stožera u Sirmiju, s namjerom da se preko Petoviona (Ptuj), Celeje (Celje) i Emone (Ljubljana) probije u Italiju. Međutim, u uskim dolinama oko prijevoja kod Atranta (Trojane u Sloveniji) Magnencije je Konstantinovim postrojbama nanio teške gubitke, car

se morao povući a protucar je krenuo u protuofenzivu i u kolovozu 350. g. zauzeo Sisiju (GRAČANIN 2003: 12).

Po zauzeću Siscije Magnencije je duž Save pohitao na Sirmij, ali mu njegovo osvajanje nije pošlo za rukom. Zatim se okrenuo protiv Murse, zaobišavši u velikome luku Konstancijev položaj kod Cibala. Konstancije je bio primoran poći opsjednutome gradu u pomoć, što je bio uvod u bitku koja će se pokazati odlučujućom. Konstancije je na raspolaganju imao čak 80 000 vojnika, dok je Magnencije odvojio tek 36 000 vojnika. Nemogućnost da se neobuzdano prolijevanje krvi Konstancija je koštala 30 000 vojnika, a Magnencija 24 000 boraca što je za protucara značio gubitak 2/3 njegovih snaga i najavio je konačni slom.

Različita su tumačenja lociranja mjesta gdje se vodila bitka i položaja crkvice - "Basilica martyrum", u kojoj se za vrijeme trajanja bitke sklonio Konstancije s biskupom Valensom. Po jednom, bojni redovi su se protezali od Drave do pustare Kolodvar ili, da se Konstancijev bojni red protezao zapadno od Murse, od Drave preko OLT-a, pa dalje preko zapadnog kraja Divalentove na Gradski vrt (stadion) i dalje prema jugu, a položaj Magnencijeve vojske na mjestu Tvrde i južnije i zapadnije od njih (BULAT 1977: 77). Prema rezultatima dosadašnjih istraživanja crkva se nalazila u Novom gradu, vjerojatno na prostoru vrtova između Divalentove, Frankopanske i Srijemske ulice.

Bitka kod Murse je u propagandnim svjedočanstvima označena kao sjajan uspjeh pobjedničkog Konstancija II. na čijoj je strani bilo pravo, jer je istupio kao jedini nositelj zakonite vlasti i zaštitnik vladajuće dinastije. Upravo s toga je Konstancije u Mursi, kao i u Galiji, gdje je uzurpatora snašao završni poraz, dao podići slavoluke koji su komemorirali njegovu pobjedu. Pobjeda je našla svoje mjesto i u kršćanskim izvorima, osobito arijanske provenijencije, u kojima se tumačila kao znak Božje milosti (GRAČANIN 2003: 17).

Rat je zasigurno imao znatne posljedice po stanovništvo u međurječju između Save i Drave, budući da je taj dio Panonije bio poprištem najžešćih borbi. Potvrđuju to skupni nalazi novca toga vremena iz Požeške Kotline (*Vranić; Treštanovci*) te neobjavljeni nalaz iz Aljmaša (danas u osječkom muzeju i Arheološkom muzeju u Zagrebu).

Nalaz iz *Vranića* datiran je oko godina 350./51. g. a objavio ga je dr. J. Brunšmid (opisao 4885 kom.). Blago je izorano u kolovozu 1897. g. s velikim loncem do vrha napunjenim brončanim novcem. Procjenjuje se oko 50 kg, odnosno oko 20 000 kom. Nalaz je ubrzo raspršen i djelomice sačuvan, 3765 kom. je pohranjeno u Arheološkom muzeju u Zagrebu, 1120 kom. u Muzeju Slavonije.

Od vladara u opisanom dijelu bilo je sljedećih nalaza: Teodora (1 kom.), Konstantin I. Veliki (306-337), 4 kom.; Konstantin II. (317-340), 5 kom.; Konstans (337-350), 3982 kom.; Konstancije II. (337-361), 842 kom.; te Vetranije (350), 51 kom. Među zapadnim kovnicama zastupljene su sljedeće: Akvileja (6 kom.), Treveri (1 kom.) i Siscija (4298 kom. ili 87,80%). Od istočnih kovnica Antiohija (2 kom.), Konstantinopolis (17 kom.), Tesalonika (197 kom.), 353 kom. je neodređenih (MIRNIK 1979: 85).

Iz Požeške Kotline potječe i ostava pronađena kod rigolanja vinograda u *Treštanovcima* 1938. g., a čine je 6 malih posuda punih rimskog novca, navodno u svakoj oko 1000 kom. Sačuvano je oko 470 primjeraka. Blago je zakopano oko 351. g. u vrijeme ratova Konstancija II. i protucara Magnencija. Od careva zastupljeni su Konstantin I. Veliki (306. – 337.), Urbs Roma, Konstancije II. (321– 361), Konstans (333-350), Konstancije Gal (351-354), te Magnencije (351-353). Od kovnica je najbrojnije zastupljena Siscija, a ostale su Rim, Konstantinopolis, Akvileja, Nikomedija, Kizik i Tesalonika (MIRNIK 1979: 85-86).

KATALOG

Pojedinačni nalazi:

1. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 21 mm, 4,8 g,
inv.br. 154932

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. –
25.XII.350. god.

Nalazište/Osijek, Topnička vojarna,
1895. god.

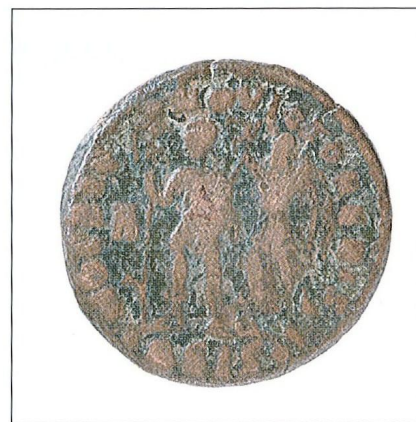
Av. DN CONSTAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijademom,
udesno. U polju: A/
zvijezda. Kovna oločica manja,
deblja.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. Car stoji u vojničkoj
odori, s plaštom, ulijevo, drži
labarum s kristogramom i
žezlo, uz njega Viktorija stoji,
kruni ga desnom rukom
vjencem, u lijevoj drži palminu
grančicu. U polju: A.
U odsječku: . (B)SIS .

Literatura : LRBC II. 1167-70; RIC
VIII, 286;

1 Av.

1 Rv.

2. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 24 mm, 4,5 g,
inv.br. 2862

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. –
25.XII.350. god.

Nalazište/Osijek, stari fundus

Av. DN CON)STAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijademom,
udesno. U polju: A/
zvijezda. Kovna pločica veća,
tanja, rub odlomljen.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju: A. U odsječ-
ku: .(A)SIS.

Literatura : LRBC II. 11671 – 74;
RIC VIII, 286;

2 Av.

2 Rv.

3. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 24 mm, 4,2 g,
inv.br. 5232

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. –
25.XII.350. god.

Nalazište/vjerojatno Osijek, dar K.
F. Nuber, 1900. god.

Av. DN CONS(T)A - NTIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijademom,
udesno. U polju lijevo:
A. Kovna pločica veća, tanja.

3 Av.

3 Rv.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR ERIS. Pobjedničko krunjenje vladara. U polju lijevo: A. U odsječku: . ΔSIS zvijezda

Literatura : LRBC II. 1167-70; RIC VIII,291;

4 Av.

4 Rv.

4. KONSTANCIJE II. (337- 361)

Majorina, bronca, Ø 22 mm, 3,8 g, inv.br. 154933

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. – 25.XII.350. god.

Nalazište/Osijek, Zbirka M. Zucker

Av. DN CONSTAN - TIVS PF AVG. Poprsje cara s dijademom, udesno. U polju: A

Rv. HOC SIGNO VIC - TOR ERIS. Pobjedničko krunjenje vladara. U polju lijevo: A. U odsječku: . € SIS.

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC VIII, 286;

5 Av.

5 Rv.

5. KONSTANCIJE II. (337- 361)

Majorina, bronca, Ø 20 mm, 5,0 g, inv. br. 5234

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. – 25.XII.350. god.

Nalazište/vjerojatno Osijek, dar K. F. Nuber, 1900. god.

Av. DN CONSTAN - TIVS PF AVG. Poprsje cara s dijademom, udesno. U polju: A/ zvijezda. Kovna pločica manja, deblja.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR ERIS. Pobjedničko krunjenje vladara. U polju lijevo: A. U odsječku: .BSIS.

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC VIII, 286;

6 Av.

6 Rv.

6. KONSTANCIJE II. (337- 361)

Majorina, bronca, Ø 25 mm, 4,2 g, inv. br. 154934

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. – 25.XII.350. god.

Nalazište/Osijek, stari fundus

Av. DN CONSTAN - TIVS PF AVG. Poprsje cara s dijademom, udesno. U polju: A. Kovna pločica velika, tanka.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR ERIS. Pobjedničko krunjenje vladara. U polju lijevo: A. U odsječku: . Δ SIS zvijezda

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC VIII, 291;

7. KONSTANCIJE II. (337- 361)

Majorina, bronca, Ø 23 mm, 4,5 g,
inv. br. 154935

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. –
25.XII.350. god.

Nalazište/Osijek, stari fundus

Av. DN CONSTAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijade-
mom, udesno. U polju: A/
zvijezda.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: A. U
odsječku: .BSIS.

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 286;

7 Av.

7 Rv.

8. KONSTANCIJE II. (337- 361)

Majorina, bronca, Ø 22 mm, 6,4 g,
inv. br. 154936

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. –
25.XII.350. god.

Nalazište/Osijek, stari fundus

Av. DN CONSTAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijade-
mom, udesno. U polju: A/
zvijezda. Kovna pločica deblja.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: A. U
odsječku: .BSIS.

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 286;

8 Av.

8 Rv.

9. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 24 mm, 5,3 g,
inv. br. 154937

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. –
25.XII.350. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904.
godine

Av. DN CONSTAN – TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijade-
mom, udesno. U polju: A/
zvijezda.

Rv. HOC SIG - NO VIC(TOR
ERIS). Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: A. U
odsječku: . BSIS zvijezda

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 282;

9 Av.

9 Rv.

10 Av.

10 Rv.

10. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 30 mm, 6,8 g,
inv. br. 154938

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. –
25.XII.350. god.

Nalazište/Osijek, stari fundus

Av. DN CONSTAN – TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijade-
mom, udesno. U polju: A/
zvijezda. Kovna pločica velika,
debeli, odrezanog ruba.

Rv. (HOC SIG) - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: A. U
odsječku: . ΓSIS zvijezda

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 282;

11 Av.

11 Rv.

11. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 22 mm, 3,9 g,
inv. br. 154939

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. –
25.XII.350. god.

Nalazište/Osijek, stari fundus

Av. DN CONSTAN – TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijade-
mom, udesno. U polju: A.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: A. U
odsječku: . ASIS zvijezda

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 282;

12 Av.

12 Rv.

12. KONSTANCIJE II. (337- 361)

Majorina, bronca, Ø 22 mm, 4,7 g,
inv.br. 154940

Kovnica/Datacija: Siscia,
25.XII.350.- VIII.351. god.

Nalazište/Osijek, stari fundus

Av. DN CONSTAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijade-
mom, udesno. U polju: A.
Kovna pločica veća, tanja, rub
odlomljen.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: III. U
odsječku: (A)SIS polumjesec

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 304;

13. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 22 mm, 5,5 g,
inv. br. 5233

Kovnica/Datacija: Siscia, 25.XII.
350.- VIII.351. god.

Nalazište/Osijek, stari fundus

Av. DN CONSTAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijademom,
udesno. U polju: A. Zeleno patiniran.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: III. U
odsječku: ΓSIS.

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 309;

13 Av.

13 Rv.

14. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 22 mm, 6,3 g,
inv. br. 24076

Kovnica/Datacija: Siscia, 25.XII.
350.- VIII. 351. god.

Nalazište/Osijek, stari fundus

Av. DN CONSTAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijademom,
udesno. U polju: A

Rv. HOC SIG - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: III. U
odsječku: € SIS polumjesec

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 304;

14 Av.

14 Rv.

15. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 22 mm, 4,5 g,
inv. br. 154941

Kovnica/Datacija: Siscia, 25.XII.-
VIII. 351. god.

Nalazište/Osijek, stari fundus

Av. (DN CONS)TAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijademom,
udesno. U polju: A/
zvijezda.

Rv. HOC SIG - NO VICTO(R)
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: III. U
odsječku: . ASIS polumjesec

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 381

15 Av.

15 Rv.

16 Av.

16 Rv.

16. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 23 mm, 5,2 g,
inv. br. 154943

Kovnica/Datacija: Sirmium, IX.351.
– 354. godine

Nalazište: Osijek, stari fundus

Av. DN CONSTAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijademom,
udesno. U polju: A

Rv. HOC SIG - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: III. U
odsječku: zvijezda SIRM

Literatura : LRBC II. 1586; RIC
VIII, 23;

17 Av.

17 Rv.

17. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 22 mm, 4,0 g,
inv. br. 154944

Kovnica/Datacija: Sirmium, IX.351.
– 354. godine

Nalazište: Osijek, stari fundus

Av. DN CONSTAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijademom,
udesno. U polju: A.
Kovna pločica raspukla, rub
odlomljen.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: III. U
odsječku: zvijezda SIRM

Literatura : LRBC II. 1586; RIC
VIII, 24

18 Av.

18 Rv.

**18. KONSTANCIJE GAL, cesar
(351-354)**

Majorina, bronca, Ø 22 mm, 5,5 g,
inv. br. 13244

Kovnica/Datacija: Sirmium, IX.351.
– 354. godine

Nalazište/Osijek, Donji grad,
Topnička vojarna

Av. DN CONSTANTIVS IVN
NOB C. Poprsje cesara,
udesno. U polju: A

Rv. (HOC SIG - N)O VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: III. U
odsječku: (zvijezda) SIRM

Literatura : LRBC II. 1587; RIC
VIII, 24;

19. KONSTANCIJE GAL, cesar
(351-354)

Majorina, bronca, Ø 22 mm, 5,5 g,
inv. br. 154945

Kovnica/Datacija: Sirmium, IX.351.
– 354. godine

Nalazište/Osijek, stari fundus

Av. DN CONSTANTIVS IVN
NOB C. Poprsje cezara,
udesno. U polju: A. Rubovi
kovne pločice odlomljeni s
raspuklinom.

Rv. HOC SIGNO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: III. U
odsječku: (zvijezda) SIRM

Literatura : LRBC II. 1587; RIC
VIII, 23

19 Av.

19 Rv.

Skupni nalaz iz Aljmaša

1. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 22 mm, 6,0 g,
inv. br. 8189

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. –
25.XII.350. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904.
godine

Av. DN CONSTAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijade-
mom, udesno. U polju: A/
zvijezda. Kovna pločica deblja.

Rv. HOC SIGNO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: A. U
odsječku: . ASIS .

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 286;

1 Av.

1 Rv.

2. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 23 mm, 4,9 g,
inv. br. 8208

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. –
25.XII.350. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904.
godine

Av. DN CONSTAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijade-
mom, udesno. U polju: A/
zvijezda. Rub kovne pločice
raspuknut.

Rv. HOC SIGNO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: A. U
odsječku: . ΓSIS .

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 286;

2 Av.

2 Rv.

3 Av.

3 Rv.

3. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 23 mm, 4,7 g,
inv. br. 8212

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. –
25.XII.350. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904.
godine

Av. DN CONSTAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijade-
mom, udesno. U polju: A/
zvijezda. Rub kovne pločice
raspuknut.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: A. U
odsječku: . ΔSIS .

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 286;

4 Av.

4 Rv.

4. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 23 mm, 5,6 g,
inv. br. 8220

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. –
25.XII.350. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904.
godine

Av. DN CONSTAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijade-
mom, udesno. U polju: A/
zvijezda.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: A. U
odsječku: . € SIS .

Literatura : LRBC II. 1191; RIC
VIII, 275;

5 Av.

5 Rv.

5. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 22 mm, 5,2 g,
inv. br. 8197

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. –
25.XII.350. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904.
godine

Av. DN CONSTAN - TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijade-
mom, udesno. U polju: A/
zvijezda.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: A. U
odsječku: .BSIS.

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 275;

6. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 24 mm, 5,1 g, inv. br. 8198

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. – 25.XII.350. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904. godine

Av. DN CONSTAN – TIV(S PF AVG). Poprsje cara s dijademom, udesno. U polju: A/ zvijezda. Rub kovne pločice raspuknut.

Rv. HOC SIG - NO VIC(TOR ERIS). Pobjedničko krunjenje vladara. U polju lijevo: A. U odsječku: . ASIS.

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC VIII, 275;

6 Av.

6 Rv.

7. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 22 mm, 5,9 g, inv. br. 8221

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. – 25.XII.350. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904. godine

Av. DN CONSTAN - TIVS PF AVG. Poprsje cara s dijademom, udesno. U polju: A/ zvijezda. Kovna pločica debela.

Rv. (HOC) SIG - NO VICTOR ERIS. Pobjedničko krunjenje vladara. U polju lijevo: A. U odsječku: . (B)SIS.

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC VIII, 275;

7 Av.

7 Rv.

8. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 21mm, 4,7 g, inv. br. 8222

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. – 25.XII.350. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904. godine

Av. DN CONSTAN - TIVS PF AVG. Poprsje cara s dijademom, udesno. U polju: A/ zvijezda.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR ERIS. Pobjedničko krunjenje vladara. U polju lijevo: A. U odsječku: . (Γ)SIS .

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC VIII, 286;

8 Av.

8 Rv.

9 Av.

9 Rv.

9. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 23 mm, 5,6 g, inv. br. 8195

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. – 25.XII.350. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904. godine

Av. DN CONSTAN - TIVS PF AVG. Poprsje cara s dijademom, udesno. U polju: A/ zvijezda. Rub kovne pločice odlomljen.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR ERIS. Pobjedničko krunjenje vladara. U polju lijevo: A. U odsječku: . BSIS zvijezda

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC VIII, 282;

10 Av.

10 Rv.

10. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 23 mm, 5,6 g, inv. br. 8196

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. – 25.XII.350. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904. godine

Av. DN CONSTAN – (TIVS PF) AVG. Poprsje cara s dijademom, udesno. U polju: A/ zvijezda. Rub kovne pločice malo odlomljen.

Rv. HOC SIG - NO VICTO(R) ERIS. Pobjedničko krunjenje vladara. U polju lijevo: A. U odsječku: . BSIS zvijezda

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC VIII, 282;

11 Av.

11 Rv.

11. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 23 mm, 6,0 g, inv. br. 8217

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. – 25.XII.350. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904. godine

Av. DN CONSTAN – TIVS PF AVG. Poprsje cara s dijademom, udesno. U polju: A.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR ERIS. Pobjedničko krunjenje vladara. U polju lijevo: A. U odsječku: . ASIS zvijezda

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC VIII, 282;

12. VETRANIJE (350)

Majorina, bronca, Ø 23 mm, 5,2 g,
inv. br. 8144

Kovnica/Datacija: Siscia, 19.I. –
25.XII.350. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904.
godine

Av. DN V(ET)RA - NIO PF
AVG. Poprsje cara s dijade-
mom, udesno. U polju: A.

Rv. HOC SIG - NO VICTOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: A. U
odsječku: . ASIS zvijezda

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 282;

12 Av.

12 Rv.

13. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 23 mm, 5,2 g,
inv. br. 8209

Kovnica/Datacija: Siscia, 25.XII.
350. – VIII. 351. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904.
godine

Av. DN CONSTAN – TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijade-
mom, udesno. U polju: A.
Rub kobne pločice odlomljen.

Rv. HOC SIG - NO (VIC)TOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: III. U
odsječku: ΓSIS polumjesec

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 304;

13 Av.

13 Rv.

14. KONSTANCIJE II. (337-361)

Majorina, bronca, Ø 23 mm, 5,8 g,
inv. br. 8204

Kovnica/Datacija: Siscia, 25.XII.
350. – VIII. 351. god.

Nalazište/ostava, Aljmaš, 1904.
godine

Av. (DN) CONSTAN – TIVS PF
AVG. Poprsje cara s dijade-
mom, udesno. U polju: A.
Rubovi kobne pločice
odlomljeni.

Rv. HOC SIG - NO (VIC)TOR
ERIS. Pobjedničko krunjenje
vladara. U polju lijevo: III. U
odsječku: ΓSIS (polumjesec)

Literatura : LRBC II. 1187-91; RIC
VIII, 304;

14 Av.

14 Rv.

LITERATURA

- BRUNŠMID, J., 1902, *Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji. XVI. Našašće rimskih novaca iz sredine četvrtog vijeka u Vraniću (kotar Požega)* // Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva, NS 1902, 6, Zagreb, 170 - 178.
- BULAT, M., 1997, *1645 godina bitke kod Murse* // Glasnik slavonskih muzeja, 1997, 1, Županja, 75 - 79.
- GRAČANIN, H., 2003, *Bitka kod Murse 351. i njezin odjek* // Scrinia slavonica 2003, 3, Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Hrvatskog instituta za povijest, Slavonski Brod, 9 - 29.
- MIRNIK, I., 1979, *Novčane ostave Požeške Kotline* // Vjesnik Muzeja Požeške Kotline 1979, 2-3, Požega, 85 - 86.
- ORLOV, G., 1967, *Novac s natpisom Hoc signo victor eris* // Starinar 1967, 18, Beograd, 213 - 215.
- PINTEROVIĆ, D., 1978, *Mursa i njeno područje u antičko doba*, Osijek, 96-97.
- WOYTEK, B., 2005, *Zitate flavischer Reversstypen in der Münzprägung Traians* // Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft, 45/2005, 4, Wien 199 - 226.
- LATE ROMAN, 1965, *LATE ROMAN BRONZE COINAGE II.*, London, 41 - 114.
- THE ROMAN, 1981, *THE ROMAN IMPERIAL COINAGE VIII.*, London: 1 - 605.

ROMAN COINS MARKING THE BATTLE OF MURSA IN 351

SUMMARY

The Museum of Slavonia Osijek has a small number of relatively rare bronze Roman coins of the *maiorina* size minted exclusively in Siscia and Sirmium. They illustrate an emperor being crowned by a victory holding a standard with the legend that reads HOC SIGNO VICTOR ERIS - by this sign thou shalt conquer. As it has been said in the title of the article, the mintage of such coins represent an interesting occurrence related to historical events and the battle of Mursa in 351.

On 28 September 351, Roman emperor Constantius II (337 – 361) defeated Magnentius in a fierce battle at the foot of fortified Mursa, the area which is known today as the quarter of Donji Grad in Osijek, (350 -353). This battle in which both armies lost more than 50 000 people was of great importance for the later development of historical events. According to Roman historian Eutropius, the battle took away the lives of a great part of the Roman army which subsequently resulted in difficulties with resisting barbarian attacks. The fact that this type of coins have been poorly represented at the Museum of Slavonia as well as at other European museums was once pointed out by numismatist Georgije Orlov who classified them on the basis of a sample of a small group of coins from the Kunsthistorische Museum in Vienna, the Magyar Nemzeti Museum in Budapest, the National Museum in Belgrade as well as his personal collection (OROLOV 1967:213-215)

This type of coinage was fairly unknown to numismatists even though it was described by A. Banduri in the beginning of the 18th century and J. Eckhel in 1744. The first catalogue edition of Cohen does not mention it whatsoever whereas the second edition describes it but without the mintmark

In recent literature, catalogues published in London and other cities, the coins have been typologically classified and presented with the interpretation of legends pointing out their Christian orientation and symbolism but without providing detailed interpretations of compositional and historical elements of their origin on the reverse, which is quite relevant.

The mintages of the coins in question occurred in the periods before the battle (350 – 351) and after it (351 – 354) and commemorate the victory in the battle of Mursa and the end of fights against Magnentius (3 August 353). Those are the only two periods in which they occur. They were produced in the nearest mints, at Siscia and

Sirmium, in limited mintages. They represent chronicles of the turbulent times caused by the simultaneous attempt of several usurpers to seize the reins of the empire.

Apart from the Siscia and Sirmium mintages, the same illustrations on the reverse could be found only on rare golden mintages of Constantius Galus in Thessalonica.

Numismatic collections at Croatian museums hold relatively few such coins as opposed to coins from the same period, which were minted in millions. Especially rare are single finds of coins whose number is reduced to several dozen. The type can be found in greater number at the Museum of Slavonia Osijek and the Archaeological Museum in Zagreb as a result of the finds of Roman coins in Aljmaš where it was buried due to war circumstances before the battle of Mursa in 351. The finds have remained unpublished and they were discovered in 1903 in a pot that contained 3800 bronze coins that belonged to Constantius II, Constans and Vetranio. The coins bear inscriptions on the reverse: *Tel temp reparation; Concordia militum; Hoc signo victor eris*. A small number of the finds (71 pieces) was purchased and donated to the Osijek and Zagreb Museum by count Ivan Drašković and Oskar Friml. About 30 pieces of the coins bearing the inscription *Hoc signo victor eris* are owned by the Archaeological Museum in Zagreb.

The 1904 finds donated to the Osijek museum by Oscar Friml comprises 146 coins (Inv. No. 8123 – 8269) 17 of which have the inscription *Hoc signo victor eris* and show an emperor being crowned by a victory as well as a big earthenware pot which contained the coins.

The catalogue chronologically presents single finds of coins from the wider area of Mursa (Cat. No. 1 – 19) and the hoard from Aljmaš, which form a separate group (Cat. No. 1 – 14).

Bronze coins of Constantius II (337 361) of the *majorine* size is represented in the corpus of single finds with 17 pieces, 15 of which were minted in five mints in Siscia and two in Sirmium, whereas all the coins from the Aljmaš hoard (Cat. No. 1 – 11; 13; 14) were minted in Siscia.

The obverse design of the mintage shows the bust of the emperor wearing a mantle and diadem and in the field above his head there is the letter A or A and a star

in front of his face. On the reverse design the emperor, standing on the left side of the coin wearing a military uniform and holding a sceptre and labarum, is crowned by a victory; the letter A is inscribed in field and SIS in exergue. These examples are similar to the previous having only different exergue inscriptions: ASIS, BSIS, ΓSIS, ΔSIS, ΕSIS.

Coins minted in Sirmium during the reign of Constantius II (Cat. No. 16 – 17) have the same design and the letter A in the field above the emperor's head. The reverse has the same design in relief; III in field; a star and SIRM in exergue.

Bronze coins of Constantius Gallus (351 – 354) minted in Sirmium are only variants of the previous coins.

The reign of Vetrano is represented with only one

coin (Cat. No. 12) minted in Siscia. The obverse: the emperor's portrait; left field: A and inscription: DN VETRANIO PF AVG. The reverse, in exergue: . ASIS, star and the mentioned legend – the most evident expression of Vetrano's loyalty to Constantine the Great and expectations of new triumphs (RIC 8: 344-345)

Surely, the war had considerable consequences for the people in the interfluvium of the Sava and Drava rivers since that part of Pannonia was a place of most fierce battles.

The likelihood of such a statement can be attested by the coin hoards dating from the same period found in Požeška Kotlina (Vranić; Trešanovci) and still unpublished finds from Aljmaš (today in the coin collections the Museum of Slavonia Osijek and the Archaeological Museum in Zagreb)